

на открояването трябвало да отстъпят място на свещеник
екстаз, в който възравният търсел знака на божестве-
ните тайни. Духовното постепенно изгасвало темес-
ното, светът се разгасявал само като излъчване на бота
и постепенно загубил самостоятелното си значение.
На местото на ясна светост на древните мислител-
и погледнало вярата в неведоми за човека сили; настъ-
пило нещо като възраждане на старата магия, която в

Гръция изгасявала като че ли отдавна победена.
Разбира се, изтъкнатите улове на епохата като Ав-
густин, при цялата си ревност в новата вяра, запазили
старите си склонности. И все пак нравственото съзнание
на хората коренно се променило. Древните стоици,
включително и Цицерон, призовавали към добродетел-
ност затова, защото божественият живот намира своето
оправдание в самия себе си. Августин пък приканвал
хората към добродетелност заради спасението им в зад-
гробния живот.

Разбираемо е, че изкуството на този преходен период,
което ние наричаме християнска древност или ранно
християнско изкуство, е имало твърде двойствен ха-
рактер. То било разпространено в цялата Римска импе-
рия, на изток — до Месопотамия, на юг — до Египет,
а на запад ръководещо значение имала Италия.

Още по това време в изкуството се очертали две ос-
новни теми, които се разкривали особено ясно в архи-
текстурата. Тези теми отговаряли, от една страна, на за-
дачата за прослава на християнския герой, а от друга —
на нуждите и интересите на християнската община.
Тези две задачи били решени със създаването на двата
наложими се през този период типа храмове: с централен
(средоточно-куполен) и продълговат план.

Кръглите по план църкви, или потонди, се строели
предимно над гробниците на мъченици, приели смъртта
в борбата за новата вяра, или над гробовете на владет-
тели, които я покровителствували. Мавзолеят „Санта
Констанца“ се отнася към този тип постройки. По-късно
потондите служели като кръщелни църкви. Кръглият
план на потондата се съгласувал добре с намиращата се
в центъра и прохода, в която се падали мощите на ня-
кой борец за новата вяра, но също и с кръглия купол,
в който се потапяло цялото на кръстения. Съответст-
вието между архитектурната обвивка и нейното вът-
решно ядро свидетелствувало за запазване на древните
традиции на мавзолеите, могилите и отчасти на перипте-
рите. В тези най-ранни църкви-потонди са пренесени
много елементи от античната архитектура. Те са улавя-

трапното помещение, заобиколено от всички страни с
колонада. В тях умредият намирал онзи вечен покой,
който бил идеалът на античната добродетел. Нанстина
още в тези потонди ярко осветеното подкуполно про-
странство лишавало архитектурните форми от материал-
ност, обемът отстъпвал на безтелесната светлинна среда.
Човекът-герой губи ясните си очертания и се превръща
в безплътен християнски мъченик.

Сходен кръг от представи характеризирал и замисъла
на най-старите саркофази. Раннохристиянският сарко-
фаг никак не прилича на гръцката стела, на пюфата,
която трябвало само да напомня на останалите живи за
покойника. Християните не се прижигали да запазят та-
лото нетленно, както древните приваляли на светците.
Все пак саркофагът, този каменен сандък, трябвало да
съхрани тленните останки на човека чак до Страшния съд.
В тези раннохристиянски мраморни саркофази още личи
склонността на античния човек към разкоша и великолепи-
ето, която проповядването на аскетизма не могло тъй
бързо да изкорени. Саркофагите се украсявали богато с
релефи. Покоят на умредия бил нарушаван от картини
на сражения и борби (саркофагът на Елена във Ватикана).

По-късно започнали да покриват външните стени на сар-
кофагите с изобразения на евангелски събития.
Наред с църквите от централно-куполния тип широко
разпространен бил и продълговатият тип храм, т. нар.
базилика. Главното предназначение на базиликата било
да служи за място, където се събирали членове на мно-
голудните общини. През античния период храмове от
този тип били почти неизвестни. Египетският храм бил
нанесена предназначена за тържествени процесии, но
светилището му си оставало скрито за непосветените.
Гръцкият и римският храм били обиталища на боговете;
жертвоприношенията ставали, изглежда, пред храмо-
вете, на открити площадка. В новата религия сителената
община играла неизмеримо по-значителна роля. На
езика на тогавашното време общината символизирала
цялата църква. Църквите били мястото, където се съби-
рали всички членове, те трябвало да бъдат израз на
единството на общината. Тук, в присъствието на всички
членове, се извършвало главното тайнство.

Вярно е, че в старохристиянските базилики разчлене-
ното от колонади пространство не било напълно затво-
рено (в повечето случаи скелето на покрива било открито
отолу). Базиликите имат своя първообраз в древно-
римската архитектура, но в тях всичко е устремено по
посока на източната част с нейния полукупъл. Там се из-